

DOI: 10.61830/balkansbd.1808927

Trakya University Balkan Health Science Journal, 4(3), 122-129, 2025

Modern Hemşireliğin İki Önemli Temel Taşı: Florence Nightingale ve Virginia Henderson

Two Important Cornerstones of Modern Nursing: Florence Nightingale and Virginia Henderson

📧 Beratiye ÖNER^{1*}, 📧 Medine SERTKAYA²

¹ Lokman Hekim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ankara, Türkiye

² Etlik Şehir Hastanesi, Ankara, Türkiye

ÖZET

Bu derleme, modern hemşireliğin iki öncüsü Florence Nightingale ve Virginia Henderson'ın hemşirelik felsefelerini karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Florence Nightingale'e göre 19. yüzyılda hemşirelik, hastaların iyileşmelerini destekleyecek en uygun çevresel koşulların sağlanmasına dayanıyordu. Yaşadığı dönemde savaşlar, yoksulluk, salgın hastalıklar ve kötü yaşam koşulları yaygındı. Nightingale, hastalıkların temel nedenlerinin çevresel faktörler olduğunu savunarak temiz hava, yeterli ışık, hijyen, dengeli beslenme, sessizlik ve uygun sıcaklık gibi unsurları iyileşmenin temel ilkeleri olarak tanımladı. Ayrıca, hemşireliğin yalnızca yardımseverliğe değil, eğitime, gözleme ve bilimsel bilgiye dayalı profesyonel bir meslek olması gerektiğini vurguladı. Virginia Henderson ise 20. yüzyılda hemşireliği birey merkezli bir anlayışla yeniden tanımlayarak, bireyin bağımsızlığını ve öz bakım gücünü desteklemeyi amaçlayan bir yaklaşım geliştirdi. Henderson'a göre hemşirelik, bireyin sağlık, iyileşme veya huzurlu bir ölüm sürecinde ihtiyaçlarını karşılamasına yardım etmektir. Sağlık hizmetini bir ekip çalışması olarak gören Henderson, tüm sağlık profesyonellerinin eşit söz hakkına sahip olduğu bütüncül bir bakım anlayışını savunmuştur. Her iki hemşirelik lideri de bilimsel gözlem, istatistiksel analiz ve sistematik düşünmeye verdikleri önemle modern hemşireliğin bilimsel temellerini atmışlardır. Nightingale'in çevresel yaklaşımı ile Henderson'ın birey merkezli modeli, çağdaş hemşirelik eğitimi ve klinik uygulamalarında birbirini tamamlayan iki paradigma olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle her iki düşünür de hemşirelik mesleğinin profesyonelleşmesi, bakım kalitesinin artırılması ve bilimsel temellerinin güçlendirilmesine kalıcı katkılar sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Florence Nightingale, hemşirelik, Virginia Henderson

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Beratiye ÖNER

Geliş Tarihi/Received: 22.10.2025

E-posta: beratiye.oner@lokmanhekim.edu.tr

Kabul Tarihi/Accepted: 17.11.2025

ORCID: orcid.org/0000-0002-8004-4657

Yayınlanma Tarihi/Publication Date: 02.12.2025

Copyright© 2025 The Author. The content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

©Telif Hakkı 2025 Yazar. Bu derginin içeriği Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

ABSTRACT

This review comparatively examines the nursing philosophies of Florence Nightingale and Virginia Henderson, two pioneers who laid the foundations of modern nursing. According to Florence Nightingale, nursing in the 19th century was primarily concerned with creating an environment that best supported patients' recovery. The period in which she lived was characterized by wars, poverty, epidemics, and poor living conditions. Nightingale argued that diseases originated largely from environmental factors, emphasizing clean air, adequate light, hygiene, balanced nutrition, quietness, and proper temperature as essential components of healing. She also emphasized that nursing should be a professional profession based not only on charity but also on education, observation, and scientific knowledge. Virginia Henderson, on the other hand, redefined nursing in the 20th century through an individualized, patient-centered approach that aimed to promote independence and self-care. According to Henderson, the role of nursing is to assist individuals in performing activities that contribute to health, recovery, or a peaceful death. Viewing healthcare as a collaborative process, she emphasized that all members of the healthcare team should have an equal voice within a holistic care model. Both nursing leaders established the scientific foundations of modern nursing through their emphasis on systematic observation, statistical analysis, and evidence-based reasoning. Nightingale's environmental perspective and Henderson's patient-centered model are regarded as complementary paradigms shaping contemporary nursing education and practice. In this sense, both thinkers made lasting contributions to the professionalization of nursing, the improvement of care quality, and the strengthening of its scientific basis.

Keywords: Florence Nightingale, nursing, Virginia Henderson

GİRİŞ

Hemşirelik tarihini, İsa'dan Nightingale'e kadar olan dönem ve Nightingale'den günümüze kadar olan dönem olmak üzere iki dönemde incelemek mümkündür.¹ İsa Peygamber'den Nightingale'e kadar olan dönem: Orta Çağ Avrupa'sında sağlık hizmetleri büyük ölçüde İsa Peygamberin felsefesinin etkisinde kalmıştır. Bu bağlamda tarihçiler, hemşireliğin gelişiminin İsa Peygambere dayandığını belirtmişlerdir. Pek çok zengin ve asil Romalı kadın, dini inançlarının etkisi ile rahibe olarak kendisini sağlık ve sosyal yardım hizmetlerine adanmıştır. Orta Çağın geç dönemlerinde, Avrupa'da örgütlenmiş gruplar olduğu gibi bireysel olarak çalışanlar da bulunmaktaydı. O dönemde sağlık hizmetlerinde en verimli zamanlar yaşanmaktaydı. Hemşirelik hizmetleri niteliği de gelişmiş olup dönemin altın çağlarını yaşamaktaydı. Bu gelişim ile hemşireler 14. yüzyılda bağımsızlıklarının doruğuna ulaşmışlardır. 16. yüzyılın başlarında kiliseye ve din adamlarına olan güvenin sarsılması, hemşireliğin konumunu da etkilemiştir.² Bu dönem ile hemşirelik için karanlık çağlar başlamış olup Avrupa'da 400 yıl yaşayabilen "büyücülük/cadılık" kavramları doğmuştur. Köylülerin içinde yaşayan hemşirelerin faaliyetlerini, yöneticiler derebeyliğe karşı bir ayaklanma olarak görmüşler ve bu kargaşa ortamı içerisinde hemşirelerin yaptıkları büyü olarak nitelendirilerek, işkenceyle öldürülmeleri dinsel gerekçelerle yasal sayılmıştır.³ Yine aynı dönemde, Avrupa ülkelerinde hastaneler kapatılmış, hasta bakımı hizmetleri ve ev ziyaretleri yasaklanmıştır. Böylece, hemşirelerin kökü Avrupa'dan tamamen kazanmıştır.¹ Nightingale'den günümüze kadar olan dönem: Endüstriyel gelişimin hızlanması ve kentleşme; özgürlük, insan ve kadın hakları adına gelişen fikir ve olaylar; savaşlar hemşireliğin yeniden doğuşuna temel olmuştur. Bu değişim ortamında yetişen Florence Nightingale, 19. yüzyılın ortalarında üç yüzyıldan beri karanlık çağı yaşayan hemşireliğin üzerinde bir güneş gibi parlamıştır. Nightingale'in başarılarının temelinde, parlak zekâsı, ailesinin zenginliği ve geniş çevresi, aldığı özel eğitimler, birçok ülkeye yaptığı geziler sırasında sosyal ve dinsel kurumlarda yaptığı incelemeler, çalışmalar ve ortamın bu atılımlara gereksiniminin olması yatmaktadır.² Nightingale'in yaşadığı sosyoekonomik ortamda bir yandan zenginlik ve refah içinde yaşayan bir aristokrat sınıfı, bir yandan da yoksulluk ve sefalet içinde olan bir alt sınıf vardır. Florence Nightingale, bu ortamda yapılan haksızlıklara ve insanların başkalarının çıkarı için sömürülmesine karşı çıkar.⁴ Bu derleme, hemşirelik tarihinin iki dönüm noktasını temsil eden Florence Nightingale ve Virginia Henderson'ın hemşirelik yaklaşımlarını tarihsel ve kuramsal bağlamda incelemektedir.

Florence Nightingale ve Hemşirelik Öğretileri

Florence Nightingale ve Hemşirelik Öğretileri; hemşirelik bakımı, hemşirelik eğitimi, hemşirelikte istatistik ve hemşirelik felsefesinin sosyal ve dini boyutu olmak üzere dört ana başlıkta incelenebilir.

Florence Nightingale'in Hemşirelik Bakımına Bakışı

Nightingale'in hemşirelik öğretisinin ana kavramı, çevredir. Çevre hastanın rahat hareket edebilmesi için mümkün olan en iyi şartları sağlamaktır. Nightingale'in kavramsal modeli, hemşirelik kavramıyla, kişi, çevre

ve sağlık arasındaki ilişkiyi tanımlayan bir yasalar topluluğudur. Bu bağlamda algılandığında kuramı, sağlığın yeniden kazanılması ve geliştirilmesi için kişinin çevresini değiştirmek üzere planlanan aktivitelerin saptanması denilebilir. Nightingale, her ne kadar psikolojik ve sosyal çevreden daha çok, fiziksel çevreye önem vermişse de bu onun bir hemşirelik lideri olarak zamanını savaş ortamında harcamasında etkinlik göstermesine bağlanabilir. 1850'lerin başlarında, büyük baraka hastanelerindeki pislik, haşerat ve ölümlere tanık olması, onun askerleri yaşama döndürmek için çevreyi iyileştirmek gereğine inanmasını sağlamıştır.^{4,5,6}

Nightingale yazdığı yazılarında, hastalıkları önlemek ve temizlik konularının üzerinde önemle durmaktadır. Nightingale, özellikle ev temizliğinin önemini insanlara aşılama hemşirelerin rolünü vurgulamaktadır. Onun en çok kullandığı “hemşire odaya bakmalıdır” tabirinde, hemşirenin hasta odasını hastanın iyileşebileceği bir yer haline getirmesi, bakım ve temizlik sağlama, aile fertlerine temizlik ve bakımın nasıl yapılacağını öğretmesi kastedilmektedir. Nightingale, halk sağlığı hemşireliğini; “pisliğe ve hummaya karşı savaş, en kötü yerlerdeki en kötü hasta odalarına ışık, hava ve temizlik getirmek için savaş” olarak tanımlar.⁴

Florence Nightingale'i etkileyen diğer bir durum, yine Kırım Savaşı sırasında İngiliz ordusunun basit sanitasyon bilgilerine uymadıklarını gözlemlemesi olmuştur. Bu nedenle işe öncelikle hastanenin temizletilmesi ile başlamıştır. Bu bağlamda bir çamaşırhane ve mutfak oluşturmuştur. Çevre temizliği, havalandırma, gürültünün azaltılması, uygun oda sıcaklığı ve beslenme Nightingale'in öncelikli çalıştığı konulardır.⁷ Florence Nightingale'in yazılarında en önemli kavram çevredir. Psikolojik ve sosyal çevreden çok, fiziksel çevre üzerinde durmuştur. Yaşadığı dönemdeki savaş ve hastanelerin pis koşulları göz önünde bulundurulacak olursa bunun doğal bir gereksinim olduğu düşünülmelidir.

Nightingale'in Hemşirelik Eğitimine Bakışı

Florence Nightingale 1860'ta St. Thomas Hastanesine bağlı modern anlamda ilk Hemşirelik Okulu'nu açtı. Hemşirelikteki bu canlanma hekimler tarafından istekle karşılanmadı. Bununla beraber, toplum baskısı ve Nightingale'in hemşirelik hizmetlerinin kontrolünü kendilerine bırakması nedeniyle, hekimler durumu kabul ettiler. Burada Nightingale'in yenilikçi ve araştırmacı kişiliği yanında, engelleyici kişiliğini de değerlendirmek gerekir. Nightingale kendi meslektaşlarına hekimlere kör bir boyun eğme ve alt hizmet sunma önermiştir. Zamanında İngiltere'de kadınlara yüksek eğitim hakkı tanındığı halde, hemşirelik için böyle bir eğitim düşünmemiştir ve hemşireliği bir meslek olarak değil bir iş olarak görmüştü. Kendisi hemşirelerin eğitimi için şu sözleri söylemektedir: “Eğitim sadece ne yapılacağını değil, nasıl yapılacağını da öğretmeyi içerir. Hekimler ne yapılacağını emrederler. Hemşirelere ise, hekimlerin emirlerini nasıl yerine getireceklerini öğretmek gerekir”.¹ Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Florence Nightingale hemşirelerin kesinlikle eğitim alması gerektiğini vurgulamakla beraber, bu eğitimin içeriğine sınırlamalar getirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu sınırlamalar, “Hemşirenin terapötik planda düşünmesine gerek yoktur”, “Verilen emirleri nasıl uygulayacağını bilmesi yeterlidir”, “Sorgulama ve yorumlamasına gerek yoktur”, inancından oluşmaktadır. Bununla beraber değişim birdenbire olmaz, içinde bazı bedelleri barındırır. Nightingale sistemli planlarını gerçekleştirirken birtakım ödünler de vermiştir. İçinde bulunulan süreçte Florence Nightingale'in hemşirelik adına verdiği ödünlerin, o günün koşullarında belki de kaçınılmaz olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Bunun o dönemin şartlarında birçok fikrin benimsenme aşaması için toplumun hazır oluşuyla ilgili olduğu söylenebilir. Çünkü inandıklarının bir kısmının kabul edilmesi hiçbirinin kabul edilmemesinden daha iyi bir durumdur. Tüm bunları dönemin şartları içinde değerlendirmek gerekir. Tarihteki olayların seyri ve hangi etkilerin altında ilerlediğini, yükseldiğini anlayabilmek ve bugünkü çalışmalarımıza yön vermek için tarihi olayları sıralarken onları doğuran faktörleri ve olaylarda rol alan kişilerin içinde buldukları durumları göz ardı etmemek gerekir.⁸

Nightingale hemşirelik bakımı ve hastane reformları hakkında birçok el yazması (belge) yazmıştır. Nightingale'in yazıları (notları) hastane çevresinde reform oluşturmaktan ziyade, hemşireliğe yeni bilgiler katmak, hemşireliği tanımlamak için felsefe geliştirici ve yol gösterici özelliktedir.⁹ Nightingale, 30 yıl içinde toplum sağlık bakımı üzerine yazdığı yazılarında kamu hemşirelerinin özel eğitim almalarının gerektiğini, hemşirelerin fakir hastalara temizlik hakkında bilgi vererek ve yoksullukla mücadele ederek sağlık önlemlerinin alınmasının önemini belirtmiştir.⁷

1893 yılında yazdığı “Hasta Bakımı ve Sağlık Bakımı” yazısında hemşire okullarının açılmasına 30 yıl olmasına rağmen, Nightingale eğitim konusunu ele almaktadır ve hemşireliğin “organize edilmiş, uygulamalı ve bilimsel eğitim gerektiren bir sanat” olduğunu söylemektedir.⁷ *Hemşirelik Üzerine Notlar; Nedir? ve Ne Değildir?* isimli kitabında ise hastalıkta gözlemin önemini vurgulamıştır. Nightingale yetiştirdiği hemşirelerin “Düşüncelerinin açık ve yargılardan bağımsız” olmasını istemiş ve “Hemşirelik ne dersten ne de kitaptan öğrenilir, bunlar değerli birer araçtır. Eğer öğrendiklerini kullanmazsan, kitaptaki bilgiler kitapta kalır” diye söylemekte bulunarak teorik ile pratik uygulamaların birleştirilmesi gerektiğini savunmuştur.⁹ Böylece St. Thomas'da kurulan hemşirelik okulunda Nightingale'in öncülüğünde teorik derslere, pratik uygulamalar da

eklenmiştir. Bu uygulamalar; hasta yataklarının yapılması, pansuman, bandaj, sülük uygulaması, bası yarasını önleme, ameliyata yardım etme, koşulları temizleme, gözlem yapmayı içermektedir.¹⁰

Florence Nightingale ve Hemşirelikte İstatistik

Nightingale'in "Hastane Üzerine Notlar" çalışmasının temelini istatistiksel analizler oluşturmaktadır.¹¹ Kırım Savaşı sırasında, bilimsel veri toplama ve kayıt tutma yöntemini uygulamış ve istatistiksel hesaplamalar yaparak yaralı ve ölüm oranları konusunda raporlar hazırlamıştır. Nightingale, savaş hastanelerinde yürüttüğü sanitasyon uygulamaları sonucunda ölüm oranlarında ciddi bir azalma olduğunu istatistiksel olarak ortaya koymuştur. Raporlarında, temizlik ve hijyenin sağlanmasıyla ölüm oranlarının dikkat çekici biçimde düştüğü vurgulanmaktadır.^{1,9,12,13} Kırım Savaşı sonrası İngiliz Kraliyeti Sağlık Komisyonu'na sunduğu araştırma raporunda savaşta ölen İngiliz askerlerinin oranlarını çizgi grafik ve renk kodlu diyagramlarla göstermiştir.¹² Geliştirdiği "Florence Nightingale Ward" adıyla anılan pavilion sistemi ile hastaneciliğe yeni ufuklar açmıştır.¹¹ Bu yöntem ile hastalar hastalıklarına göre gruplara ayrılmakta ve bu doğrultuda benzer hastalığa sahip hastaların, aynı hasta odalarında (pavyon) tedavileri sağlanmaktadır. Böylece akıl hastası, tedavi edilemez hasta ve çocuk hastaları birbirinden ve diğer normal hastalardan ayırmıştır.^{7,8} O dönemde, pavilion sistemi etkin bir bulaşıcı hastalıklardan korunma yöntemi olarak kabul görmüştür. Günümüzde de zaman zaman kullanılan kohort yöntemine benzer bu yöntem bir tür izolasyon çeşididir.

Nightingale ve Hemşirelik Felsefesi'nin Sosyal ve Dini Boyutu

Florence Nightingale aynı zamanda kadın hareketinin öncüsüdür. O dönem için sadece erkeklere açık olan pek çok yolu kadınlara açmıştır. Bugün bile birçok kadının cesaret edemediği özgürlük arayışında Nightingale, bundan iki yüzyıl önce başarılı olmuştur. Çünkü ister soylu sınıftan olsun ister işçi sınıfından Victoria Dönemi İngiltere'sinde kadınlara kıymet verilmiyor, onlardan dayatılmış rolleri gerçekleştirmeleri bekleniyordu. Bu şartlarda Florence Nightingale sistemli hareket etmeliydi. İnanıklarını açıkça ifade etmesine imkân yoktu. Düşüncelerine dini bir yön vermeliydi, çünkü o günlerde bir fikrin kabul görmesi için dini otoritelerle desteklenmesi gerekirdi.¹¹ Florence Nightingale'in de kendisine "Tanrıdan vahiy geldiğini" söyleyerek, hemşireliği dini temeller üzerine oturarak kabul görmesini hedeflediği düşünülmektedir. Yaşadığı dönemin koşulları düşünüldüğünde dinsel ayrımların ne ölçüde göze çarptığı açıktır. Bu koşullarda Nightingale dönemin aksine sağlık hizmetinde dinsel ayrımcılığa karşı çıkmaktadır. Nightingale asil kadınların tedavi edildiği bir müessesenin yöneticiliğine getirilir ve bu kurumda sadece Anglikan Mezhebine bağlı ve soylu kadınların tedavi gördüğünü hatta Anglikan Mezhebenden olmayanların hasta ziyaretine dahi izin verilmediğini görür. Nightingale bu tutumu onaylamaz ve ayırt edilmeksizin her mezhepten hasta alınmazsa müesseseyi terk edeceğini kesin olarak bildirir.¹⁰ Yine Kırım Savaşı sırasında Nightingale ile İstanbul'a gelen 34 hemşirenin farklı dini mezheplerden olduğu göze çarpmaktadır. Bu örneklerde de görüldüğü gibi Nightingale, yaşadığı dönemin dini ayrımcılığa dayalı uygulamalarına karşı çıkarak, sağlık hizmeti sunarken mezhep farklılıklarını bir engel olarak görmemiş ve tüm inanç gruplarına eşit yaklaşmıştır.^{8,10}

Virginia Henderson ve Hemşirelik Öğretileri

Virginia Henderson ve Hemşirelik Öğretileri ise; hemşirelik bakımı, hemşirelik eğitimi, hemşirelikte istatistik-planlama ve hemşirelik felsefesinin sosyal ve dini boyutu olmak üzere dört ana başlıkta incelenebilir.

Virginia Henderson'ın Hemşirelik Bakımına Bakışı

Henderson Nightingale'den farklı düşünmüş ve bu görüşünü açıkça dile getirmiştir; hemşirelerden insanlara hasta olsun sağlıklı olsun, sağlığa katkıda bulunan (ya da rahat ölümüne) bazı faaliyetleri yerine getirerek yardım etmelerini istemiştir ki böylelikle eğer gerekli güç, istek ve bilgileri varsa yardımsız, tek başlarına bile işlerini yapabileceklerdir. Böylece; hemşirelerin hastaya yardımlarının işlevi, hastaya mümkün olduğu kadar çabuk bağımsız olmaları yönündedir.¹⁴ Henderson'a göre hemşirenin vereceği yardımda hasta ilk plana alınmıştır. Hemşire hastanın ne istediğini, hayatta kalması ve sağlığına kavuşması için neye ihtiyaç duyduğunu öğrenmek için "hastanın derisi altına" girmelidir. Bilinçsiz bilinci, körün gözleri, çocuğun hareket aracı, genç annenin bilim ve güveni, konuşamayanın sesi olmalıdır. Hemşire her bireyi kendine özel kabul etmeli ve hastanın ihtiyaçlarını anlayabilmek için adeta onun içine nüfuz etmelidir.¹⁵

Henderson'ın felsefesine göre temel hemşirelik bakımı bütün sosyal hizmetler gibi insan ihtiyaçlarından doğmaktadır. Henderson, benzer temel insan faaliyetlerini insan ve ailesinin sorumlulukları olarak değerlendirmiş ve insanlarla sadece güç, istek ve bilgi eksikliği olduğu zaman ve tekrar temel insan faaliyetlerine yeniden başlayana kadar ilgilenmiştir.¹⁶ Bu faaliyetler; normal nefes alma, yeterli yemek yeme

ve içme, vücut dışıklarını uzaklaştırma, istenilen vaziyette oturma, uyuma ve dinlenme, uygun kıyafetler seçme, giyinme-soyunma, uygun kıyafetler ve çevreyi ayarlayarak vücudun normal sıcaklığını sağlama, vücudu temiz tutma ve deriyi koruma, çevredeki tehlikeleri ortadan kaldırma, başkalarının zarar görmelerini önleme, duygu, gereksinimler, korkular ve düşünceleri başkalarına söyleme, dine göre ibadet etme, başarı duygusunu getirecek şekilde çalışma, dinlenmelere katılma, normal gelişime ve sağlığa götüreceği şekilde öğrenme, keşfetme veya ilgiyi tatmin etme ve mevcut sağlık olanaklarından yararlanma girişimlerinden oluşmaktadır.¹⁴ Hemşirenin esas fonksiyonu, sağlam ferdin sağlığını korumak, hastanın günlük yaşamını düzenlemek, hastaya sağlığını kazandırmak konusunda yardımcı olmak, hastanın kendi kendine yapmaya gücü, arzusu ve bilgisi yetmediği durumlarda yardım eli uzatmak, ölüm anında huzur içinde olmasını sağlayacak telkinde bulunmaktır. Bütün bunları hastayı en kısa zamanda kendi kendine yetecek hale getirecek şekilde yapmalıdır.¹⁵

Henderson'a göre; sağlık ekibinin bir üyesi olarak hemşirenin amacı, diğer üyelerle iş birliği yaparak hastayı sağlığına kavuşturmak, iyileşme sürecini iyi geçirtmek veya ölüm halinde uygulanacak programın hazırlanmasında ekibe yardımcı olmaktır. Ekibin hiçbir üyesi diğer bir üyeden kendi esas fonksiyonunu ifa etmesine engel olacak isteklerde bulunmamalıdır. Ekibin bütün üyeleri hastayı merkezde kabul edip temel görevlerinin hastaya bakmak olduğunu kavramalıdır.¹⁷

Henderson'ın Hemşirelik Eğitime Bakışı

Henderson, hemşirelik bakımında belirli hastalıklara dikkat çekmiş ve hemşirelere benzer kökenli hastalıkların aynı belirti ve semptomları göstermesi muhtemel olduğunu belirterek hastalıkların genel özelliklerini öğrenmelerini tavsiye etmiştir. Tedavi planlarında doktorlarla ortak çalışmayı, fakat körü körüne itaat etmemeyi tavsiye etmiş ve bunu yapmak için de hemşirelerde tıp alanına denk bir bilgi yapısı olması gerekliliğini savunmuştur.¹⁶

Virginia Henderson 1961'de ilk baskısını yazdığı "Hemşirelik Bakımı Temel Prensipleri" kitabında temel becerilerin öğretimi üzerinde durmaktadır. Temel hemşirelik bakımı hasta ve yardıma muhtaçlara bir hizmet olarak tanımlanmaktadır. Kitabın temel metninde daha çok laboratuvarı öğrenme, görsel-işitsel araçlar ile yardım ve resim ile anlatımdan yararlanılmıştır. Henderson başyapıt niteliğindeki bu kitabını her geçen zamanda yeniliklerle birlikte tekrar gözden geçirerek yeniden düzenlemiştir. Bu yönüyle Henderson'ın yenilikçi yönü dikkat çekicidir. Henderson'ın bu kitabı uzun yıllar hemşirelik okullarında ders kitabı olarak kullanılmış olup, günümüzde de geçmişten yansıyan bir kaynak olarak dikkati çekmektedir.¹⁴

Eğitime çok önem veren Henderson, bir hastanın fiziki bakımını yetişmemiş bir hemşireye vermenin iki cepheli bir tehlike yaratacağını savunmuştur. Bu durumda hastanın ihtiyaçlarının yeterli karşılanmaması ile eğitilmiş hemşirelerin de böyle bir fırsattan mahrum kalmasına neden olduğunu düşünmektedir. Henderson hastanın ihtiyaçlarının ve isteklerinin değerlendirilmesinde hassasiyet, bilgi, değerlendirme ve özellikle eğitim gerektiğini belirtmektedir. Henderson'a göre eğitilmiş bir hemşirenin asıl görevi temel bakım sırasında hastayı dinlemek, kendisini ve ailesini tanımak, ihtiyaçlarını değerlendirmektir.¹⁵ Bu bağlamda Virginia Henderson bütün okullarda sağlık eğitimi verilmesini istemekte ve bunun kayıt altına alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Virginia Henderson'ın Hemşirelikte İstatistik ve Planlamaya Bakışı

Henderson bilgisayarlaştırılmış hasta sınıflandırma sistemini kullanarak hasta bakım uygulamalarını değiştirmeyi çabalamıştır.¹⁶ Bilgisayar tabanlı hasta sınıflandırma sisteminde hasta bakımı verileri hastanın hastanede olduğunda hasta bakım bilgilerine erişime imkânı sağlamaktadır. Bu çalışmalarına örnek olarak, Virginia Henderson'ın önderliğinde International Council of Nurses (ICN) organizasyonu ile Afrika'daki yerel hastanelerle klinikler arasında bir tür bilgi ağı oluşturularak hastalıklar hakkında bilgi sahibi olunması amaçlanmıştır.¹⁸ İstatistik üzerine de önemli çalışmaları olduğu bilinen Henderson'ın ileri görüşlülüğü burada da göze çarpmaktadır.

Henderson yazılı planlamanın da üzerinde durmuştur. Henderson'a göre yazılı bir plan hastaya bakanların nasıl bir sıra takip edeceklerini bildirir, bakımın bütünlüğünü ve devamlılığını sağlar. Bununla beraber plan hastanın değişen ihtiyaçlarına göre saatte bir, günlük ve haftalık değişimlere tabi tutulmalıdır. Verilen bakım yazılabilirse plan aynı zamanda bir belge olarak da değer taşır. Bu bağlamda kayıt ve hemşire notlarında zamandan tasarruf sağlanır.¹⁵ Hemşirelik bakımı doktorun terapötik planına göre ayarlanır ve uygulanır. Bu planlamada hastanın normal alışkanlıklarının, beslenme, uyuma ve günlük aktivitelerin mümkün olduğu kadar değiştirilmeden korunması gerekir. Bu planlamada hastanın yaşı, mizacı, sosyokültürel seviyesi, fiziki ve entelektüel kapasitesi; şok, ateş, enfeksiyon, dehidratasyon veya depresyon gibi sendrom veya patolojik durumlar göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda hastanın eve döndükten sonra aile üyelerinden

etkilenmesi konusu da taburculuk planında yer almalıdır. Hemşire terapötik planın uygulayıcısı ve koordinatörüdür.^{6,15}

Virginia Henderson ve Hemşirelik Felsefesi'nin Sosyal ve Dini Boyutu

20. yüzyılda dünyadaki modernleşme ve siyasi gelişmeler ile kadının toplumdaki sosyal haklarının artması ve sosyal statüsünün genişlemesi, kilisenin toplum üzerindeki etkisinin azalması ile hemşirelik ve din hizmetleri arasındaki bağlantı kopmamak ile çok zayıflamıştır. Bu nedenledir ki Henderson'ın, hemşirelik öğretilerinin yaygınlaşması için din faktörünü kullandığına rastlanmamaktadır.¹⁵

Florence Nightingale ve Virginia Henderson, hemşirelik biliminin kuramsal ve pratik temellerinin atılmasında önemli rol oynamış iki öncü figürdür. Nightingale'in çevresel koşullara dayalı bakım anlayışı, dönemin hastane koşullarına yönelik reform niteliğindedir; Henderson'ın bireyin bağımsızlığını temel alan yaklaşımı, modern hemşirelik uygulamalarına hasta merkezli bir yön kazandırmıştır. Her iki kuram, hemşirelik eğitimi, bakım süreci, istatistiksel yaklaşım ve profesyonel roller açısından hem benzerlikler hem de dönemsel farklar içermektedir. Bu yönleriyle iki kuramın karşılaştırmalı analizi, çağdaş hemşirelik anlayışının çok boyutlu yapısını kavramak açısından önemlidir (Tablo 1).

Tablo 1.* Florence Nightingale'in Çevre Kuramı ile Virginia Henderson'un Temel İhtiyaçlar Kuramının Karşılaştırılması

Boyut / Kriter	Florence Nightingale – Çevre Kuramı	Virginia Henderson – Temel İhtiyaçlar Kuramı
Temel Odak	Çevresel koşulların iyileştirilmesi	Bireyin temel gereksinimlerinin karşılanması
Hemşireliğin Tanımı	Hastanın çevresel faktörlerle desteklenmesiyle iyileşmesini sağlamak	Bireyin sağlığını kazanmasına, sürdürmesine ve huzurlu bir ölüm sürecine ulaşmasına yardım etmek
Bakım Anlayışı	Temizlik, hijyen, ışık, hava, sessizlik gibi çevre unsurlarının optimize edilmesi	14 temel ihtiyacın karşılanmasıyla bireyin bağımsızlığının artırılması
Kuramsal Yaklaşım	Fiziksel çevrenin sağlığa etkisine vurgu yapılır (psikososyal faktörler ikincil düzeyde)	Birey merkezli, biyopsikososyal yaklaşım
Hedef Kitle	Hasta birey	Sağlıklı veya hasta tüm bireyler
Hemşirenin Rolü	Hastane ortamında temizlik ve hijyen sağlayarak hastanın iyileşmesine destek olmak	Hastaya bağımsızlığını yeniden kazanması için yardım etmek
Hemşirelik Süreci	Sistematik gözlem, veri toplama ve çevre düzenlemesine dayalı	Hasta değerlendirmesi, planlama, uygulama ve değerlendirme süreçlerini kapsar
İstatistiksel Yaklaşım	Veriye dayalı bakım (örneğin: ölüm oranlarındaki düşüşü grafiklerle raporlama)	Hasta sınıflandırma sistemleri ve bakımın veriye dayalı yapılması
Eğitime Yaklaşım	Eğitilmiş hemşireler şart, ancak hekim direktiflerine odaklı uygulama vurgusu (dönemin koşulları gereği)	Eğitimin merkezde olduğu, hemşirelerin klinik karar sürecine katıldığı, özerk bir profesyonellik vurgusu
Din ve Toplumsal Faktörler	Dönem koşulları nedeniyle dini referanslarla düşüncelerini temellendirmiştir (örneğin: “Tanrı’dan vahiy aldığını” belirtmiştir)	Dini vurgular zayıftır; laik, seküler, bilim temelli bir yaklaşım benimsemiştir
Bakımın Amacı	Çevrenin düzenlenmesiyle hastanın doğal iyileşme sürecine katkı sağlamak	Bireyin bağımsızlığını yeniden kazanması ve öz bakım yapabilirliğini desteklemek
Mesleki Etki	Hemşireliğe profesyonel bir kimlik kazandırmış; çevresel düzenlemelerin bilimsel temelini atmıştır	Hemşireliğe bütüncül ve birey merkezli bir yön vermiş; temel ihtiyaçlara dayalı hemşirelik uygulamalarını yapılandırmıştır

*Tablo 1, Alligood ve Hardin, 2025; Khan, 2023; McDonald, 2020; Rahman ve Akhtar, 2024; Taşkıran ve Temel, 2017 kaynaklarından yararlanılarak uyarlanmıştır.

SONUÇ

Florence Nightingale'in çalışmaları, temizlik, hijyen, hava sirkülasyonu, beslenme ve hastalığın önlenmesi gibi hasta bakımına yönelik yeniliklerin yaygın biçimde benimsenmesini sağlamıştır. Nightingale, hemşireliği tıp mesleğinden bağımsız ancak onunla eşdeğer bilimsel bir disiplin haline getirerek modern hemşireliğin temellerini atmıştır. Virginia Henderson ise bu temelin üzerine, hemşireliğin doğasına ilişkin farklı bir bakış açısı kazandırmış; hemşireliği yalnızca tedavi edici bir meslek değil, aynı zamanda bireyin bağımsızlığını destekleyen, yaşam kalitesini artıran bir sanat ve bilim olarak tanımlamıştır. Henderson'ın yaklaşımı, çağımızda giderek yaşlanan nüfus, kronik hastalıkların artışı, sağlık harcamalarındaki yükselme ve teknolojik gelişmelerin sınırları karşısında hemşirelerin üstlendiği çok boyutlu rolleri anlamak açısından önemli bir perspektif sunmaktadır. Ona göre hemşirelik, bireylerin yaşamlarının sonuna kadar fiziksel güç, motivasyon ve bilgi desteğini sağlayarak onların bağımsızlığını korumalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Sonuç olarak, her iki hemşirelik ekolü arasında dönemseller farklılıklar bulunsa da her ikisi de modern hemşireliğin gelişiminde dönüm noktası olmuştur. Florence Nightingale 19. yüzyılda, Virginia Henderson ise 20. yüzyılda hemşireliğin bilimsel statüsünü güçlendirmiş, mesleğin toplumsal saygınlığını artırmıştır. Bugün Batı dünyasında hiçbir hastanenin eğitilmiş hemşireler olmadan işleyememesi, bu iki öncünün kalıcı mirasının en somut göstergesidir. Nightingale ve Henderson, hemşirelik bakımının bilimsel temellerinin oluşmasına öncülük etmiş; çağdaş hemşirelik eğitimi, araştırma ve uygulamalarına yön veren iki tamamlayıcı paradigma olarak kabul edilmektedir.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması beyan etmemektedir.

Finansal Destek

Destekleyen kurum bulunmamaktadır.

Yazarların Katkı Düzeyleri

Beratiye ÖNER: Fikir, tasarım, veri toplama, veri analizi ve yorumlama, literatür taraması, makalenin yazımı, eleştirel inceleme

Medine SERTKAYA: Veri toplama, veri analizi ve yorumlama, literatür taraması, makalenin yazımı

KAYNAKLAR

1. Ulusoy MF. Hemşirelik mesleği [Nursing profession]. In: Görgülü, R.S. Hemşirelik Esasları: Temel Kuram, Kavram, İlke ve Yöntemler [Fundamentals of Nursing: Basic Theories, Concepts, Principles, and Methods]. Ankara: 72 TDFO Ltd.Şti. Cilt 1. 2001.
2. Badanta B, Rivilla-García E, Lucchetti G, de Diego-Cordero R. The influence of spirituality and religion on critical care nursing: An integrative review. *Nursing in Critical Care*. 2022;27(3):348-366. <https://doi.org/10.1111/nicc.12645>
3. Akın H. Orta Çağ Avrupası'nda cadılar ve cadı avı [Witches and witch hunts in medieval Europe]. Ankara: Alfa Yayınları. 2024.
4. McDonald L. Florence Nightingale: The making of a hospital reformer. *HERD: Health Environments Research & Design Journal*. 2020;13(2):25-31. <https://doi.org/10.1177/1937586720918239>
5. Altuğ Özsoy A, Çetinkaya A. Hemşirelikte kuram geliştirme [Theory development in nursing]. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 2019;35(2):77-83. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/807500>
6. Veliöğlu P. Hemşirelikte Kavram ve Kuramlar [Concepts and Theories in Nursing]. İstanbul: Akademi Basın ve Yayıncılık. 2012.
7. Matthews JH, Whitehead PB, Ward C, Kyner M, Crowder T, Florence Nightingale: Visionary for the role of clinical nurse specialist. *OJIN: The Online Journal of Issues in Nursing*. 2020;25(2):1-9. <https://doi.org/10.3912/OJIN.Vol25No02Man01>
8. Naranjo-Hernández Y, Álvarez-Rodríguez R, Mirabal-Requena JC, Alvarez-Escobar B. Florence Nightingale, la primera enfermera investigadora. *Revista Archivo Médico de Camagüey*. 2020;24(3). <http://scielo.sld.cu/pdf/amc/v24n3/1025-0255-amc-24-03-e6810.pdf>
9. Alligood MR, Hardin SR. *Nursing Theorists and Their Work-E-Book: Nursing Theorists and Their Work-E-Book*. Elsevier Health Sciences. 2025.
10. Torres RD. Aplicación de La Teoría de Florence Nightingale en los servicios de salud en Cuba. *Revista Medica Multimed*. 2021;25(5). <https://www.medigraphic.com/pdfs/multimed/mul-2021/mul215n.pdf>
11. Taşkıran G, Temel AB. Tutkulu bir istatistikçi: Florence Nightingale [A Passionate Statistician: Florence Nightingale]. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. 2017;10(2):113-120. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/752974>
12. Nightingale F. *Notes on Matters Affecting the Health, Efficiency, and Hospital Administration of the British Army, Founded Chiefly on the Experience of the Late War by Nightingale, Florence, 1820-1910*. London: Printed by Harrison and Sons. 1858.
13. Peres MAdA, Aperibense PGGdS, Dios-Aguado MdIMd, Gómez-Cantarino S, Queirós PJP. El modelo teórico enfermero de Florence Nightingale: Una transmisión de conocimientos. *Revista Gaúcha de Enfermagem*. 2021;42:e20200228. <https://doi.org/10.1590/1983-1447.2021.20200228>
14. Rahman SU, Akhtar U. Optimizing Care by Integrating Virginia Henderson Needs Theory & Kolcaba's Theory of Comfort in a Case Study. *i-Manager's Journal on Nursing*. 2024;14(1):31. <https://doi.org/10.26634/jnur.14.1.20795>
15. Khan K. Comparison of two nursing theories: Virginia Henderson's need theory and peaceful end of life theory. *i-Manager's Journal on Nursing*. 2023;13(1). https://www.researchgate.net/profile/Kashif-Khan-72/publication/372125294_Comparison_of_two_nursing_theories_Virginia_henderson's_need_theory_and_peaceful_end_of_life_theory/links/64a703668de7ed28ba7e2783/Comparison-of-two-nursing-theories-Virginia-hendersons-need-theory-and-peaceful-end-of-life-theory.pdf?origin=journalDetail&_tp=eyJwYWdlIjoiam91cm5hbERldGFpbCJ9
16. Doicela RP, Concha PJ. Búsqueda de la autonomía de enfermería desde la mirada de Virginia Henderson. *Enfermería Investiga*. 2020;5(4):40-44. <https://www.erevista.bibliolatino.com/index.php/enfi/article/view/975/906>
17. Martínez-Santos AE, de la Fuente NV, Facal D, Vilanova-Trillo L, Gandoy-Crego M, Rodríguez-González R. Care tasks and impact of caring in primary family caregivers: A cross-sectional study from a nursing perspective. *Applied Nursing Research*. 2021;62:151505. <https://doi.org/10.1016/j.apnr.2021.151505>
18. Mayangsari M, Lutfi M. The effectiveness of Buerger Allen exercise on decreasing ABI value in diabetes mellitus patients with Virginia Henderson's nursing model theory approach in the Covid-19 pandemic. *STRADA: Jurnal Ilmiah Kesehatan*. 2021;10(2):1541-1546. <https://doi.org/10.30994/sjik.v10i2.860>